
TRENYISÁN MÁTÉ

RATIO COMMUNIS JOGINTÉZMÉNYEK A HIBÁS TELJESÍTÉS KÖRÉBEN

Az írásom a XXX. OTDK Jogtörténeti Szekciójában indult dolgozatom egy rövid kivonata, melyben a terjedelmi korlátra való tekintettel, pusztán az általam a hibás teljesítés körében vizsgált ratio communis jellegű megoldások egy része kerül bemutatásra. A ratio communis jogintézmények körét a következőképp definiálhatjuk: ha két jogrendszer találkozik és hatást gyakorol egymásra, ott az egyes jogrendszerek szerves fejlődése felgyorsulhat és bizonyos jogintézmények kölcsönhatásba kerülhetnek egymással, melynek következtében hatékony és igazságos megoldások születnek, és így tartósan alkalmazandó és továbbélő megoldások jelennek meg.¹ E cikkben a kellékszavatossági eszközök, a szavatossági igény érvényesítésére vonatkozó határidők körében kívánom kiemelni azon tartós és sikeres megoldásokat, melyek vagy a tudatos jogalkotói tevékenység, vagy a szerves fejlődés keretein belül spontán módon a mai joganyag részévé váltak. A felépítés tekintetében az általam vizsgált három jogi szabályozást kísérelném meg bemutatni, tehát a római jog, a német jog 2002-es átfogó reformját megelőző szabályait, valamint a jelenleg hatályos magyar Polgári Törvénykönyv a hibás teljesítés körében vizsgált ratio communis jellegű megoldásait.

1. BEVEZETÉS

A szerződési jog a magánjog területén óriási jelentőséggel bír és mára alapvető emberi életszükségletté vált. Nyilvánvaló tehát, hogy ezen megállapodások az életünk fontos részét képezik. A polgári jog eme területén belül a legfontosabb a magánszemélyek akarata, akaratszabadsága és autonómiája. A szerződés megkötésekor egy a felek között fennálló relatív szerkezetű jogviszony jön létre, melynek feltételeit a szerződő felek munkálják ki. A szerződéshez fűződő egyik legalapvetőbb elem egy alapelv, a szerződési szabadság elve.² Ez biztosítja, hogy az állam a szerződésekre vonatkozó szabályokra vonatkozóan olyan minimális, de mindenkire kötelező szabályozást valósítson meg, mely a szerződő felek érdekvédelmét és a szerződésben foglaltak állami kikényszeríthetőségét biztosítja.

A szerződési jog alapjai az ókori római jog óta szinte változatlanok. A szerződő feleket jogosultságok és kötelezettségek illetik meg és terhelik, mindez a felek szabad akaratán, konszenzusán nyugszik. Kiemelkedő szerepet játszanak a felek védelmére vonatkozó szabályok is, hiszen a szerződés esetében is előfordul rendellenesség, a szerződési folyamat megakadása, a szerződéses kötelezettség nem vagy nem kellő mértékben való megvalósulása. Ezen rendellenesség alapvetően ellentétes a már,- tartalmát illetően,- az ókori Rómában is alkalmazott alapelvvel a *pacta sunt servanda*³ elvével, mely a szerződés teljesítésének kötelezettségét jelenti. Ebből is látható, hogy a teljesítés elmaradása vagy annak hibás megvalósulása alapvető probléma, így a szerződések jogában a szerződésszegés, mint eshetőség igen komoly jelentőséggel bír.

A szerződésszegés esetei rendkívül sokrétűek. Általánosságban azt mondhatjuk, hogy a teljesítés nem vagy nem kellő megvalósulása esetén beszélhetünk szerződésszegésről. Emellett meg kell jegyeznünk, hogy maguk a szerződő felek is kikötéseket tesznek a jogosultságok és a kötelezettségek körére, melyek pedig természetesen eltérő hatást gyakorolnak a jogosulti érdekekre is. A szerződésszegő fél magatartásával szemben igénybe vehető eszközök szintén kiemelt fontossággal bírnak. Általánosan ezen eszközök három célra irányulhatnak. Célozhatják a szerződéskötést megelőző állapot helyreállítását, a szerződés eredeti tartalmának megvalósulását, vagy a károk megtérítését. A szerződésszegő féllel szembeni eszközök mellett ugyan csak releváns kérdés a felróhatóság kérdése. A felróhatóságon azt érthetjük, hogy a jogrend a szolgáltatás

¹ FUGLINSZKY ÁDÁM: *A polgári jogi felelősség útjai vegyes jogrendszerben: Québec, Kanada*, 2010, ELTE Eötvös Kiadó Kft.

² LENKOVICS BARNABÁS: Szerződési szabadság - alkotmányos nézőpontból, in *Liber Amicorum. Studia Gy. Boytha Dedicata*, 2004, Budapest, ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

³ A *pacta sunt servanda* elvének első, jogilag releváns meghatározása a IX.Gergely pápa nevéhez köthető *Liber Extrában* jelenik meg. A természetjog hatására a 17. században a kontinentális jogban általános elismerést nyert a *pacta sunt servanda* elve. Hugo Grotius ezen elvet a természetjogból vezeti le. A római jogban ez még nem volt bevett alapelv a megállapodás és a szerződés között ugyanis a római jog még különbséget tett. A *pacta sunt servanda* elvének általános elismerése előtt a szerződési típuskényszer volt az uralkodó Európában. Bővebben: SIKLÓSI IVÁN: *Adalékok a jogügylet, valamint a szerződés fogalmához és történetéhez*

elmaradását az adósnak beszámítja, s azért felelőssé teszi.⁴ Lényeges kérdés a felróhatóságon belüli vétkeség kérdése is. Vétkeségen az ember a saját cselekményével való olyan pszichikai kapcsolatát értjük, amely rosszálló társadalmi értékítélet alá esik.⁵

A szerződésszegésnek általánosan négy esetét különíthetjük el: a késedelmet, a lehetetlenülést (azon esetben, amikor felróható a teljesítés lehetetlenné válása a kötelezettnek) a teljesítés megtagadását és a hibás teljesítés esetét. A késedelem esete akkor áll fenn, amikor a kötelezett (adós) vagy a jogosult (hitelező) nem teljesíti a kellő időben a szerződésben foglaltakat. A lehetetlenülés esetében a teljesítés az adósnak felróhatóan vagy fel nem róhatóan teljesíthetetlenül válik, utóbbi esetben nem beszélhetünk szerződésszegésről. A teljesítés megtagadása során arról van szó, hogy a kötelezett jogos ok nélkül tagadja meg a jogosult irányába való teljesítést. Végül pedig a hibás teljesítés esete. Ezen esetben a teljesítés nem felel meg a szerződésben vagy a jogszabályban foglaltaknak, így a teljesítés nem valósul meg a maga teljességében, csak valamilyen hibával. A következőkben a hibás teljesítés esetének különféle történelmi dimenziókban alkalmazott azon anyagi jogi szabályait és ezek egymásra való hatását kívánom bemutatni, amelyek szervesen hatottak egymásra, és ezáltal ratio communis megoldásoknak tekinthetők.

2.A RÓMAI JOG SZABÁLYAI

2.1. A kellékszavatosság a római jogban

A római jogban a hibás teljesítés gyökerei szorosan az adásvételi szerződéshez kapcsolódva jöttek létre. Az adásvételi szerződés kétféle irányultságú célt igyekezett megvalósítani. A vevő igyekezete arra irányult, hogy minél olcsóbban juthasson a megvásárolni kívánt áruhoz. Az eladó pedig a minél nagyobb áron való eladást célozván feldicsérte az árut. Ezáltal mindkét félnek érdekében állt a másik fél becsapása, megtévesztése. Ezen érdekellentétből fakadó problémák kiküszöbölése végett alakultak ki a római jogban a kellékszavatosság szabályai. A kellékszavatosság rendeltetése az ókori Rómában alakult ki, és mindmáig változatlan.

A kellékszavatosság lényege abban áll, hogy a kötelezett hibás teljesítése esetén helyt állni tartozik mindazon hibáért, mely a dologban, már a teljesítéskor megvolt.⁶ A szavatosság a római jogban az áru rejtett hibáiért való felelősséget jelentette. A római jogban alkalmazott szavatossági szabályok remek mintaként szolgáltak a jóval később használatos szabályozásoknak is.

Az **archaikus jog** még csak egyetlen esetben ismerte az áru hibáiért való felelősséget: ha az eladó az eladott telket a *mancipatio*hoz fűzött nyilatkozatában nagyobbban tüntette fel, mint az a valóságban volt, a vevő a törvény alapján a különbözet kétszeresére menő *actio de modo agrival* fordulhatott ellene.⁷ Emellett elfogadott volt bizonyos esetekben az áru hibamentességének az eladó általi garantálása *stipulatio (stipulatio simplae)* révén. Ezt a *stipulatio*t gyakran összekötötték a *stipulatio duplaeval*, melyben az eladó vállalta, hogy elperlés esetén a vételár kétszeresét fizeti meg a vevőnek.⁸ A *stipulatio* formái, (az *actio de modo agritól* eltekintve) a jogszavatosság körébe tartoztak, habár jellegüket tekintve inkább a mai jótálláshoz hasonlítottak, így az archaikus jogban klasszikus kellékszavatossági megoldásokról nem beszélhetünk.

A **praetori edictumok módosítottak** az addigi szabályokon, ám ezek döntően az *actio empti* keresetére vonatkoztak, ami nem a kellékszavatosság, sokkal inkább a mai modern kártérítés előzményének tekintendő, így ezen írás keretein belül ez nem kerül tárgyalásra. A téma szempontjából ezáltal sokkal nagyobb jelentőséggel bírnak az *aedilis curulisek edictumai*, azzal hogy jelentősen szigorították az eladókra vonatkozó szavatossági szabályokat. A rejtett hibákért való szavatosság alkalmazása kiterjedt. Az *aedilisek* taxatívén felsorolták azon hibákat, melyekért az eladók objektív módon - tehát saját szubjektív tudomásuktól függetlenül - voltak kötelesek helytállni.⁹ A rejtett hiba esetén a vevő választása szerint (a kártérítés keresetén túl) két klasszikus kellékszavatossági kereset valamelyikével élhetett. Az egyik az *actio redhibitoria* volt, mellyel a vevő hat hónapon belül felbonthatta a szerződést - elállhatott attól. Az elállással tehát *in integrum restitutio*

⁴ BENEDEK FERENC: *Római magánjog, Dologi és Kötelmi jog*, 1995, Reprint Kiadó, Pécs, 130. o.

⁵ Uo. 130. o.

⁶ HAMZA GÁBOR: Az eladói kellékszavatosság fejlődése a római jogban, in *Acta Facultatis Politico- Iuridicae Tomus* 1990/32 szám. 42. o.

⁷ FÖLDI ANDRÁS –HAMZA GÁBOR: *A római jog története és institúciói*, 2009, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 518. o.

⁸ Az ilyen nem törvény alapján álló fokozott felelősség a ma hatályos jogban jótállásnak minősül, mely elválasztásra kerül a kellékszavatosságról, bővebben foglalkozik ezzel a problémával JAKAB ÉVA: *Kellékszavatosság és jótállás*, in *Tanulmányok Benedek Ferenc tiszteletére (SUP CXXIII)*, Pécs 1996.

⁹ FÖLDI ANDRÁS –HAMZA GÁBOR: i. m. 519. o.

következett be, tehát olyan állapot állt be, mintha egy jogügylet sem történt volna. A másik lehetőség az *actio quanti minoris* volt, mellyel a vevő egy éven belül vételár-leszállításra perelhetett, ha kisebb hibát észlelt az áru vonatkozásában és a dolog értéke csökkent a rejtett hiba miatt.¹⁰ Az árleszállítás mértékére vonatkozóan az első forrás Gelliustól származik. A *Noctes Atticae* című művében a vételár csökkentéséről egy formula révén ad felvilágosítást: *Quanto ob id vitium minoris erit*, tehát amennyivel az áru kevesebbet ér.¹¹ Később ennél pontosabb meghatározás is megjelenik a *iumentum edictum*-ban. *Quo minoris cum venirent fuerint*, mely több támpontot ad az árleszállítás mértékének megállapítására vonatkozóan, ekkor ugyanis a perlési formában a magistratus utasítására a iudex köteles a becslési eljárást lefolytatni az értékcsökkenés megállapítása érdekében.¹²

A **iusinianusi jog** továbbfejlesztette az eladói kellékszavatossági szabályokat. Bevezette az áru rejtett hibáiért való objektív felelősséget, mely a rabszolgákon, igásállatokon és a legfontosabb termelőeszközökön túl¹³ kiterjedt minden más dologra is.¹⁴

2.2. Igényérvényesítési határidők a római jogban

A szavatosság szempontjából két időpont volt különösen fontos a római jogban. Az egyik a jogvesztő határidő kezdete volt, a másik pedig az igényérvényesítésre vonatkozó határidő. Ezen két határidő szabja meg a szavatossági igény érvényesítésének kereteit.

Az *aedilisi edictum* által szabályozott adásvételek esetében az általános **határidő kezdetére vonatkozó alapvető szabály** az volt, hogy az elállásra (*actio redhibitoria*) vonatkozó hat hónapot és az árleszállításra (*actio quanti minoris*) vonatkozó egy évet a szerződés megkötésétől kell számítani. A szerződés akkor minősült megkötöttnek (*emptio perfecta*), ha a felek tisztázták már az eladásra került dolog mibenlétét, mennyiségét, minőségét és emellett a vételárban is megállapodtak.¹⁵ Ez a szabály látszólag nagyon egyértelmű, ám a valóság nem ezt tükrözi. A veszélyviselésre vonatkozó szabály azonban azt mondja, hogy: *perfecta emptione periculum ad emptorem respiciet*,¹⁶ tehát amint kész a vétel a vevőre száll a veszély. Ezen szabály alapján tehát azon köztes időszakban, amikor az adásvétel már megkötött, de a dolog még nincs a vevő birtokában a *vis maior*ért már a vevő felelt. Ez alapján kijelenthetjük, hogy a vevő elsődleges érdeke, hogy a vásárolt dolog mielőbb átadásra kerüljön, mivel szavatossági igényét csak így tudja esetlegesen érvényesíteni. Eltérnek az egyes fragmentumok azonban az említett két határidő vonatkozásában is. Egyes fragmentumok a hat hónapos határidőt csak a hiba felfedezésének első lehetséges időpontjától számítják függetlenül attól, hogy észlelte-e a hibát.

Az **igényérvényesítési határidők** számítása sem tisztázottabb. Az első jelentős kereset az *actio de modo agri* volt, mely *actio perpetua* volt, így nem évült el. Ezt követték az *aedilisi edictum* által bevezetett *actio redhibitoria* és *actio quanti minoris* hat hónapos és egy éves általános jogvesztő határidői. Ezen határidők elteltével, a szavatossági igény érvényesíthetősége megszűnt. Némiképp árnyalta ezt az elképzelést a felbukkanó és már korábban említett Gaius-töredék, amely speciális határidőkről szólt. Az eddigiek során a szavatossági eszközök és az igényérvényesítési határidők körében az általános szabályok kerültek ismertetésre. Fontos azonban, hogy a következőkben a Gaiustól származó fragmentumban meghatározott speciális határidőket is vizsgáljuk.

A töredék a következőképp rendelkezett: “*Si venditor de his quae edicto aedilium continentur non caveat, pollicentur adversus eum redhibendi iudicium intra duos menses vel quanti emptoris intersit intra sex menses.*”¹⁷ “Ha az eladó nem ígéri meg az *aedilisek* ediktumában foglaltakat, megígérik ellene az elállásra menő keresetet 2 hónapon belül, vagy a vételárcsökkentésre menő keresetet 6 hónapon belül.”

Az általános határidőkhöz képest (6 hónapos, illetőleg 1 éves határidőkhöz) olyan speciális határidőkre figyelhetünk fel, melyek a Gaius-töredéket az általános szabályokba való beillesztésük miatt problémássá teszik. A következőkben a töredékre vonatkozóan kialakult néhány eltérő jogtudósi álláspontot ismertetünk, azzal a céllal, hogy a speciális határidők általános szabályokba való illeszkedéséről kicsit világosabb képet kaphassunk.

¹⁰ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: i. m. 519. o.

¹¹ JAKAB ÉVA: *Az árleszállítás mértéke a szavatossági perben*, Tanulmány, 327. o.

¹² Uo. 328. o.

¹³ Vannak olyan nézetek miszerint ez már a posztklasszikus korban bekövetkezett. Lásd: HAMZA GÁBOR: *Az i. m.* 43. o.

¹⁴ FÖLDI ANDRÁS – HAMZA GÁBOR: i. m. 519. o.

¹⁵ DELI GERGELY: *Az időtényező a kellékszavatosság szabályozásában*, in *Miskolci Jogi Szemle*, 2008/2. szám, 33. o.

¹⁶ D. 18. 6. 8 pr.

¹⁷ D. 21. 1. 28.

Max Kaser szerint az *aedilis curulisek* edictumainak rendelkezései alapján az eladó köteles nyíltan közölni a vevővel, ha a rabszolga valamilyen hibával rendelkezik. A nem közölt és nem nyilvánvaló hibákért való mentességért garanciavállalást követelhetett *stipulatio* útján a vevő. Amennyiben az eladó ezt megtagadta a vevő két hónapon belül elállhat a szerződéstől.

Rolf Knütel¹⁸ ugyanezen elméletet vallotta, ám némiképp részletezte kifejtve a kettős védelem tanát is. Knütel szerint először a vevő elállhat vagy vételár-leszállításra perelhet, ha az eladó a kellékhibát nem közölte nyíltan. A vevőnek emellett joga van *garanciastipulatio*t követelni, ha az eladó garantálja az áru hibátlan voltát. Azonban, ha a garanciavállalást az eladó megtagadja, a vevő két hónapon belül elállásra, hat hónapon belül pedig *interessére* perelhet.

Jakab Éva állt elő ezt követően ettől merőben eltérő elmélettel állt elő a töredék vonatkozásában. A római jog egyik legkiemelkedőbb magyar jogtudósa rendszertanilag, a Lex Rubria analógiájaként értelmezi a fragmentumot.¹⁹ Jakab különbséget tesz a *garanciastipulatio* és az *aedilis* által elrendelt *stipulatio* között. Ezen elrendelt *stipulatio* az, amely az elállást és az árleszállítás keresetét adja. A *stipulatio* - melyet az *aedilis* elrendelt - Jakab szerint pusztán csak processzuális eszköz volt, és az eladó helytállását valósította meg. Amennyiben ezen *stipulatio*t az eladó megtagadta, akkor a vevő a két és hat hónapos határidőn belül bizonyítási eljárás nélkül követelhetette az elállást vagy az árleszállítást. A töredékben megjelenő két hónapos határidőt az alperes *indefensio*jától²⁰ számította. Álláspontja szerint ezen határidőn belül elállással élhetett a vevő, míg hat hónapon belül vételár-leszállításra indíthatott keresetet.

Berthold Kupisch nevéhez fűződik a legújabb irodalom, amely e töredékkal foglalkozott. Elmélete eltér Jakab Éva a határidőkre vonatkozó elméletétől, sőt sok kérdésben bírálja is azt. Jakab Éva a két és hat hónapos határidőket az *aedilisi stipulatio* megtagadásának esetére vonatkoztatta, mely így szankciós jelleget öltött. Kupisch álláspontja szerint viszont a határidők megrövidítése nem tekinthető szigorú szankciónak az eladóra nézve, hiszen ez voltaképpen csökkenti annak az esélyét, hogy a vevő elálljon a szerződéstől.²¹ Így ennek szankció jellegével nem ért egyet, hiszen ez valójában a vevő lehetőségeit csorbítja. Emellett Kupisch azt is felveti, hogy Jakab ellentmond magának azzal, hogy azt írja, hogy a két hónapos határidő lejártával a vevő visszatérhet a rendes elállásra menő keresetre, ha ezen felül a hat hónapos általános szabály nem telt el. Ezen néhány kritikai gondolat ismertetése után a német jogtudós elméletére térnek rá. Kupisch egy a Stephanostól származó *scholion*ra alapozza nézetét. A szöveg tanúsága szerint, ha valaki olyan rabszolgát adott el, melynek rejtett hibája van, a vevőt megilleti az *aedilisi actio redhibitoria* vagy a *quantum minoris actio*, amennyiben a hiba ismert volt. A vevő elállásra hat hónapon belül, vételárcsökkentésre pedig egy éven belül perelhet, ha az eladó a vevőnek megígérte azt, ami az *aedilis edictuma* tartalmaz: ha pedig neki nem ígéri meg, elállásra két hónapon belül, amennyi hiányzik (*interesse*), arra pedig hat hónapon belül perelhet.²² Ezen *scholion* szerint három alaptípus jelenik meg Kupischnál. Az első az *aedilisi edictum* által meghatározott általános szabályok köre a hat hónapos és az egy éves jogvesztő határidőkkel. A második a Gaius-i speciális szabályok köre melyben, ha az eladó megtagadja a *stipulatio* foganatosítását (*garanciastipulatio* nélküli eset), akkor a vevőnek az elállásra két hónapos, vételár-leszállításra pedig hat hónapos igényérvényesítési határidő áll a rendelkezésére. A harmadik alaptípus pedig a Pomponiustól származó forrásszövegen alapul, amely az egyszerű vételre²³ (*simpliciter vendito*) nézve kizárja az *aedilisi* keresetek alkalmazását.

Végezetül fontos megemlíteni, hogy az állatok vételekor a római jog által alkalmazott hatvannapos igényérvényesítési határidőt is, mely a későbbi jogrendek szabályozásában is megjelenik, ám tévesen értel-

¹⁸ SIKLÓSI IVÁN: Kétkedések és válaszkísérletek. Megjegyzések a Gai. D. 21, 1, 28 interpretációtörténetéhez, különös tekintettel a legújabb irodalomra, in *Jogelméleti Szemle*, 2004/4. szám.

¹⁹ Uo.

²⁰ JAKAB ÉVA: *Stipulationes aediliciae*, 139. o.

²¹ SIKLÓSI IVÁN: i. m. 5. o.

²² “*Si quis servum vendiderit, qui vitium latens habeat, emptori competit actio aedilicia redhibitoria, vel quanti minoris servum emisset emptor, si vitium cognitum habuisset. Et redhibitoria quidem duntaxat intra sex menses agitur, quanto minoris autem intra annum utilem, si nimirum venditor emptori caverit de his, quae edicto aedilium continentur: etenim si ei non caverit, redhibitoria duntaxat intra duos menses, quanti minoris intra VI menses agitur, ut Gaius dig. 28. dicti lib. et tit. Librorum singularium Antipapiniani dicit. Sed hoc sic accipe, si non simpliciter et ita, ne restitutio fieret, venditor servum vendiderit: nam adversus eum, qui simpliciter et ita, ne restitutio fiat, vendit, aediliciae actioni non est locus, ut Papinianus dicit dig. [48 §. 8] eiusdem lib. et tit.*”

²³ SIKLÓSI IVÁN: i. m. Erre példaként említhető a hadifoglyok kalappal, illetőleg koszorúval történő eladásának esete Gelliusnál.

mezett tartalommal. A római jogban ugyanis a megtekintéskor meglévő, vételárat drágító eszközökre vonatkozott és nem közvetlenül magukra a vásárolt állatokra.

A határidők szempontjából érdekes a **nyugvás** kérdése is. A kellékszavatossági határidők *utilis tempus*ok voltak, így leginkább csak halasztó jelentőséggel bírtak. Az elévülési idő nyugvása törvénykezési szünet esetén volt jellemző. Mivel azonban a törvénykezési szünet (pl.: vásárnap, népgyűlés napja, ünnepek) időpontja a római jogban igen gyakori volt, így azt mondhatjuk a nyugvás jelentősen meghosszabbította az igényérvényesítési határidőket.

3.A BGB SZABÁLYAI

3.1 A kellékszavatosság a BGB-ben

A római jog megoldásainak továbbélését a német jogban vizsgáltam. Ennek oka egyfelől, hogy a német jog sok rendelkezése alapul a római jogon és annak recepciója széles körben érvényesül másfelől pedig, hogy a német jog jelentősége kiemelkedő a magyar magánjog vonatkozásában is, hiszen az osztrák megoldások hatása sokáig jelentősen meghatározta a magyar magánjogot, az osztrák szabályozást pedig a német szabályozás hatotta át.

A *Bürgerliches Gesetzbuch* (továbbiakban BGB) a 2002. évi reformjáig lényegében a római jogon alapul. A dolgozatban a 2002-es reformot megelőző szabályok kerültek ismertetésre.

A BGB 2002-es reformot megelőző rendelkezései nem tartalmazták a hibás teljesítésre vonatkozó általános szabályokat. Nem voltak egységes kellékszavatossági szabályok sem, mivel különbséget tett a BGB törvényi kellék hiányára illetve az ún. kikötött kellék (gyakorlatilag a kifejezetten garantált tulajdonság volt) hiányára vonatkozó esetek között, másfelől pedig a specifikus, illetve a generikus vételre vonatkozóan is.

A BGB a kellékszavatosság körében eltérően szabályozza a **kellékhiany (kellékhiba) és a kifejezetten ígért tulajdonság hiányának** esetét. Eltérés volt arra vonatkozóan is, hogy specifikus vagy generikus vétel történt. Egyedi dolog adásvételekor árleszállítás (*Minderung*) és elállás (*Wandelung*) között választhatott. Gyakorlatilag e két eszköz közötti választás jelentette a vevő választási jogát, a *ius variandi*.²⁴ Fajlagosan meghatározott adásvétel esetén ez a szabály annyival bővült, hogy a vevő **kicserélést** is kérhetett. Kellékhibáról akkor beszélünk, ha a hiba csökkenti vagy megszünteti az áru értékét vagy a szokásos illetve szerződésben meghatározott használhatóságát.²⁵ Ez a római jog *aedilisi* ediktumaiban megjelenő rejtett hibákért való felelősség pontos megfelelője a német jogban, így ezen megoldást is a szerves továbbélés részének tekinthetjük. Adásvétel esetén ekkor a vevőt két római jogi eredetű (*aedilisi*) kereset illette meg. A vevőnek joga volt egy éven belül **árleszállítással** (*Minderung*) és hat hónapon belül **elállással** (*Wandelung*) élnie. Ez a két kereset gyakorlatilag megegyezett a római jogban alkalmazott *actio quanti minoris* és *actio redhibitoria* kereseteivel. Kifejezetten garantált, de az áru értékét, illetve használhatóságát nem feltétlenül befolyásoló tulajdonság hiánya esetén a jogosultnak lehetősége volt kártérítésre menő keresetet is indítani.²⁶ Ezzel ezen írás keretében szintén nem foglalkoznék többet, mivel ezen szabályok köre is inkább a kártérítés gondolati síkja felé vezet.

A BGB szabályait a diszpozitivitás jellemzi, mely lehetővé teszi, hogy a felek más szavatossági jogban is megállapodhatnak. Ezen szabály révén a szerződés kikötése alapján a jogosultnak **kijavítás** (*Nachbesserung*) kérésére is lehetősége van. A rendelkezést alapvetően nem tartalmazta a BGB, ám az AGBG (*Allgemeinen Geschäftsbedingungen Gesetz*) beemelte a német polgári törvénykönyvbe a régi 476a §-t.²⁷ Főszabályként az eladó viseli a kijavítás költségeit, ha a felek a szerződésben ezt a kellékszavatossági jogot kötik ki a törvényben meghatározott elállás vagy árleszállítás helyett. Generikus vétel esetén a vevő árleszállítás vagy elállás helyett kicserélést is kérhetett.²⁸ A kijavítást nem lehetett kikötni kizárólagos szavatossági jogként, ám elsődleges igényként igen.²⁹

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy a római jog alapjain állva a BGB alkalmazza első körben az árleszállítás és az elállás eszközeit, emellett fajlagos adásvétel esetén e kört kibővíti egy új eszközzel a

²⁴ REBMANN, KURT: *Münchener Kommentar Zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band III.*, 1993, München, 274. o. (továbbiakban MünchKomm)

²⁵ BGB aF 459. §. (1) bekezdés.

²⁶ BGB aF 459. §. (2) bekezdés.

²⁷ CSIZMADIA NORBERT: i. m. 432. o.

²⁸ Az eladó által a hiba csalárd módon való elhallgatása esetén kártérítés is követelhető.

²⁹ TERCSÁK TAMÁS: A kijavítás jog vagy kötelezettség, in *Magyar Jog*, 1995/10. szám, 593. o.

kicseréléssel, és kivételesen a szabályozás diszpozitivitást pártoló voltából fakadóan lehetőség van kijavítás kikötésére is, amennyiben ez a felek konszenzusából fakad. A két klasszikus kereset mellett ratio communis jelleget ölt a kellékhiba és a kifejezetten ígért tulajdonság esetén való különbségtétel is.

3.2 Igényérvényesítési határidők a BGB-ben

Az **elévülés kezdetére** vonatkozóan szintén széttagolt volt a BGB szabályozása. Ingó dolgok esetén a szállítással (*Ablieferung*), ingatlan dolog esetén pedig az átadással (*Übergabe*) kezdődik meg az elévülési idő. Hasonlóan a római joghoz a német jog is elvárja a kész szerződés meglétét az elévülés megindulásához. A német jogban újdonság, hogy lehetőség van részletekben való teljesítésre (*Sukzessivlieferungsvertrag*) is.³⁰ Ezen esetben a kezdő időpont meghatározása kétféle szempont szerint történhet. Ha az egyes teljesítések is relevánsak, akkor a különböző részletek teljesítése az irányadó. Ha pedig összetett berendezésről van szó, akkor a próbaüzembe állítás pillanata az irányadó. Áru szállítása esetén a feladás pillanata számít, ekkor kezdődik az elévülés, ez az elképzelés érvényesül a csomagküldő kereskedelem (*Versendungskauf*) esetén is. Fontos azonban kiemelni, hogy a szerződések diszpozitivitása magában foglalta azt is, hogy a felek kiköthettek nekik megfelelő kezdő időpontot is az elévülésre vonatkozóan.

Általában véve azt mondhatjuk, hogy a szerződésszerűség szempontjából legfontosabb időpont a teljesítés időpontja. A BGB-ben az elévülés kezdete kapcsán a római jogi szabályokat másolva a **kárveszély átszállásának időpontja** bír döntő jelentőséggel.³¹ Ez a megoldás is egyértelműen ratio communis jellegű. A veszély a dologátadással száll át a BGB 446. §-a szerint,³² kivételt képez ez alól a csomagküldő kereskedelem esete, ekkor ugyanis a 447. § szerint a kárveszély már azáltal átszáll a vevőre, hogy az eladó átadta az árut a fuvarozónak vagy szállítmányozónak.

A BGB 477. §-a szerint mind a kellékhiba, mind a kifejezetten ígért tulajdonság hibájának esetén az átadástól számított hat hónap, ingatlanok esetén egy év az **igényérvényesítésre vonatkozó idő**. A rosszhiszemű eladó esetében azonban az elévülési idő harminc évig tartott. Ennek az volt az oka, hogy a rosszhiszemű eladó esetében az elévülés általános szabályai voltak kógensek és nem a hibás teljesítésre vonatkozó különös részi rendelkezések. Fajta szerinti vétel esetén a veszélyátszállástól számítandó az igényérvényesítési határidő. Mindenképpen érdekes, hogy mi lesz az irányadó szabály abban az esetben, ha a szerződés tárgya egyedi dolog. Ekkor ugyanis könnyen elképzelhető, hogy a szerződés megkötésekor még nem is létezik annak tárgya. Vállalkozási szerződés esetén is hat hónap az ingókra vonatkozó elévülési határidő, míg egy év ingatlanokkal kapcsolatos és öt év az építésekkel kapcsolatos szavatossági igény érvényesítésének határideje.³³

Az **elévülés nyugvására** vonatkozóan a BGB régi szabályozása már a modernitás irányába haladt, és a római jogi megoldásokat kevésbé vette alapul. Az elévülés nyugszik mindaddig, amíg az eladó a dolog hibájának kijavításával foglalkozik.³⁴ Emellett az elévülés abban a pillanatban is nyugszik, ha a hiba kijavíthatósága bizonytalan. A BGB szerint az elévülés nyugvásának előidézéséhez elég a hiba (vevő általi) leírása, tehát nem vártak el szakszerű ok megjelölést.

Összességében tehát azt mondhatjuk, hogy az igényérvényesítési hat hónapos és egy éves határidő, habár nem a római jogi szabályozás szerint, de továbbélt. A rövid határidők indoka a történelmi hagyományok mellett a német szerzők szerint az a tény miszerint az eladó sem várhat örökké és belátható időn belül tisztában kell lennie azzal, hogy vele szemben van-e még helye az igény érvényesítésének. Tehát azt mondhatjuk, hogy a jogalkotó álláspontja szerint, ez a két határidő kellő időt biztosított a jogosultnak a kötelezett hibás teljesítéséből fakadó kellékszavatossági igénye érvényesítésére. Az elévülés kezdetére és a veszélyátszállásra vonatkozó szabály a maga teljességében és tartalmában került átültetésre és így szintén ratio communis jelleget ölt.

³⁰ DELI GERGELY: i. m. 36. o.

³¹ BGB aF 459. §.

³² MünchKomm, Band III. 114. o.

³³ BGB aF 638. §.

³⁴ BGH NJW 1963, 1452.

4.A POLGÁRI TÖRVÉNYKÖNYV VONATKOZÓ SZABÁLYAI

4.1 A kellékszavatosság a Polgári Törvénykönyvben

A kellékszavatossági eszközök a modern szabályozás keretében több lépcsőre osztottak. Első körben a jogosult kijavítást vagy kicserélést követelhet, ez alól kivételt jelentenek azon esetek, ha ez lehetetlen vagy aránytalan többletköltséggel járna a kötelezettnek. Ha e jogok érvényesítésére nincs lehetőség az eladó a vételár tekintetében és a hiba mértékének arányában árleszállítást igényelhet. Különösen indokolt esetben pedig akár elállhat a szerződéstől is. A választás joga, a *ius variandi* a német szabályozáshoz hasonlóan a magyarban is él. A következőkben az utóbb említett két szavatossági eszközzel az árleszállítással és az elállással foglalkoznék bővebben, mivel ezek már a római szabályozásban is megjelentek. Az árleszállítás és az elállás két klasszikus római eredetű kellékszavatossági eszköz mely az évek során mit sem változott.

A jogosult rendelkezésére álló második lépcsőben alkalmazható eszközök az **árleszállítás** és az **elállás**. Ezt a két szavatossági jogot akkor választhatja a jogosult, ha a kijavítás vagy kicserélés lehetetlen; vagy aránytalanul költséges; vagy a kötelezettnek aránytalan többletköltséget okozna; vagy a kötelezett nem vállalja; nem végzi el; vagy annak nem tud eleget tenni a jogosultnak okozott jelentős kényelmetlenség okozása nélkül.

Árleszállítás esetén a szolgáltatásért nyújtott ellenszolgáltatás mértéke kerül mérséklésre. Az árleszállítás célja, hogy a szolgáltatás és az ellenszolgáltatás között a hibás teljesítés következtében megbomlott vagyoni egyensúly helyreálljon.³⁵ Az árleszállítás mértéke a bírói gyakorlat szerint a felek által megállapított vételárhoz igazodik. Ezen szavatossági jog általában olyan esetekben alkalmazandó, amikor a dolog rendeltetésszerű használatra lényegében alkalmas, ám a jogosulti igény csökken, ezért a jogosult az ellenérték megfizetéséhez fűződő érdeke is mérséklődik, mely az ellenérték lecsökkentésével kompenzálандó.

Az árleszállítás mellett a második lépcsőben alkalmazható eszköz az elállás is. Az **elállás** joga egyoldalúan gyakorolható. A jogviszonyt az elállás visszaható hatállyal felszámolja. Ekkor a jogosult teljesítéshez fűződő érdeke megszűnik, ezen érdekmúlást a jogosultnak kell bizonyítania. Jelentéktelen hiba így nem elég.

A szavatossági jogok a jogosultat általában a törvényben meghatározott sorrendben illetik meg. A jogok közötti választás viszont megilleti a jogosultat, bizonyos kötöttségek mellett. A fogyasztói szerződésben pedig, a jogosult hátrányára való eltérés semmis. A jogosultat megilleti a *ius variandi*, a **szavatossági jogok közötti áttéréshez való jog**. A jogosultnak azonban az áttérésből fakadó kárt meg kell fizetnie a kötelezettnek.³⁶ A kártérítés fizetése alól a jogosult mentesül, ha a kötelezett magatartása adott okot az áttérésre, vagy az áttérés indokolt volt. A bíróság jogerős ítéletének meghozataláig az áttéréshez való jog gyakorolható.

Összességében azt mondhatjuk, hogy az árleszállítás és az elállás szabályai a római jog óta ugyanazon sajátosságokat mutatják, így ezen eszközök egyértelműen megfelelnek annak az állításnak miszerint olyan hatékony megoldásokat jelentettek és jelentenek, hogy mindmáig hatékony és igazságos megoldást nyújtanak.

4.2 Igényérvényesítési határidők a Polgári Törvénykönyvben

A hatályos Ptk. esetében az **elévülés kezdete** a teljesítés időpontja. Ez a megoldás meghaladja a római és német szabályozás szintjét. Emellett három határidő bír nagy jelentőséggel. Az első a hiba észlelését követő kifogás megtételének időpontja. A másik a szavatossági jogra vonatkozó elévülési határidő. A harmadik pedig a szavatossági jog jogvesztő határideje.

A **kifogás közlésének határidejére vonatkozó szabályokat** az 1999/44/EK irányelv jelentősen módosította. Kezdetben a jogosult a hiba észlelését követően haladéktalanul köteles volt megtenni a kifogást, ha ezt nem tette meg, a késedelmes közlés esete lépett fel. A kifogást immáron a körülmények által lehetővé tett legrövidebb időn belül köteles a jogosult megtenni, mely jelentős kedvezményt biztosított a korábbi szabályokhoz képest.³⁷ Egyedül a szállítási szerződések esetében maradt fenn a haladéktalan közlésre való kötelezettség.³⁸ A törvény a fogyasztói szerződésekre nézve kógens, mely alapján a jogosult a hiba észlelését követő két hónapon belül közölt kifogása kellő időben közöltnek minősül. Adott esetben két hónapnál hosszabb

³⁵ A Polgári Törvénykönyv magyarázata, Complex Kiadó, 2004, 640. o.

³⁶ Ptk. 306/A. §.

³⁷ Ptk. 307. § (1) bekezdés.

³⁸ Ptk. 383. § (4) bekezdés.

határidő is indokolt lehet, két hónapnál rövidebb a határidő akkor sem lehet, ha az eseti körülmények esetlegesen indokolnák. A közlés késedelme esetén a jogosult köteles a késedelemből fakadó károkat megtéríteni.

A következő fontos határidő a szavatossági jog érvényesítési határideje. A Ptk. kettős határidőt állapít meg. Egy rövidebb időtartamra vonatkozó **elévülési határidőt**, és egy hosszabb jogvesztő határidőt. Az elévülési határidő főszabályként hat hónap. Ezen határidő kevesebb lehet, ha a dolog használhatóságának legkisebb időtartamát hatósági előírás vagy kötelező műszaki előírás ennél rövidebben határozza meg. Rövidebb az elévülési határidő állat szolgáltatására irányuló szerződések esetén is, ekkor a törvény rendelkezése alapján a teljesítéstől számított hatvan nap a szavatossági jog érvényesítésének elévülési határideje.³⁹

Kiemelkedő jelentőségű az úgynevezett **jogvesztő határidő is**.⁴⁰ A jogvesztés azt jelenti, hogy e határidő lejártá után az igény elenyészik. Tehát a vevő a hibás teljesítésből eredő szavatossági jogait akkor sem érvényesítheti, ha erre egyébként a kellekszavatossági határidők alapján még lehetősége lenne.⁴¹ A Ptk. a jogvesztő határidőt objektív módon határozza meg. E határidő főszabály szerint a teljesítéstől számított egy év, tartós használatra rendelt dolog esetén három év, három évnél hosszabb kötelező alkalmassági idő esetén az előírt időtartammal azonos. Fogyasztói szerződésnél a törvény kógenissé teszi a három évet, mely a többi szerződés esetén csak a tartós használatra rendelt dolgok körére vonatkozik. Emellett semmis az a kikötés, mely három évnél rövidebb időre irányul. Az elévülés nyugvása maximum a jogvesztő határidőig terjedhet a fogyasztói szerződések esetén kivéve, ha a kötelező alkalmassági idő a három éves időtartamot meghaladja. Még egy eset van, amikor a jogvesztő határidő letelte után is lehetősége van a jogosultnak a szavatossági jogainak érvényesítésére, ám kizárólag bírósági úton. Az első számú Polgári Gazdasági Elvi Döntés ugyanis kimondja: „nem egyszer előfordulhat az is, hogy a szavatossági hiba csak az adott esetben figyelembe jövő jogvesztő határidő végén jelentkezik. A fogyasztói érdek hatékony védelme érdekében ilyenkor is biztosítani kell az igényérvényesítés lehetőségét.”

Az elévülés nyugvására is lehetőséget ad a törvény. Ehhez a jogosultnak valamilyen menthető körülményre kell hivatkoznia, vagy pedig a feleknek a hiba felderítése és megszüntetése okán közösen vizsgálatot kell folytatniuk, mindez mentesítő körülménynek mindaddig, míg ismertté nem válik a vizsgálat eredménye.⁴² Nem számít bele az elévülési időbe azon időszak, amíg a jogosult nem tudja a dolgot rendeltetésszerűen használni.

Az elévülési idő megszakadhat, ha a jogosult a szavatossági igényének teljesítésére a kötelezett írásban felszólítja, vagy emiatt bírósághoz fordul; a felek a hibás teljesítéssel összefüggő kérdésekre nézve megállapodást kötnek; illetve ha a hibás teljesítés tényét és az abból származó igényeket a kötelezett elismeri.⁴³ Az elévülés megszakad, és a határidő újraindul akkor is, ha a dolog vagy jelentős részének kijavítására vagy kicserélésére kerül sor. Az elévülési határidő szabályai eltérnek a főszabálytól a fogyasztói szerződés esetén, ilyen esetekben a törvény hosszabb, kétéves elévülési határidőt ír elő.⁴⁴ A határidő csökkentésére a fogyasztói szerződés esetén is van két lehetőség. A használt dolog vételkor, ugyanis a felek egy évnél rövidebb szavatossági határidőt is kiköthetnek. A másik eset, amikor hatósági előírás vagy kötelező műszaki előírás rendel rövidebb határidőt.

Összességében megállapíthatjuk, hogy a modern jogrendszerben megjelenő bonyolultabb határidők miatt a római megoldások nem tekinthetők klasszikus értelemben vett ratio communis intézménynek, mindamelllett érdekes megfigyelni, hogy a római jogban alkalmazott hat hónapos és egy éves határidők, főszabályként jelennek meg mind a német, mind a magyar jogban, ezáltal hatásuk kézzelfogható, és a továbbélés egy formájának tekinthető.

FELHASZNÁLT IRODALOM

1. BENEDEK FERENC: *Római magánjog, Dologi és Kötelmi jog*, 1995, Reprint Kiadó, Pécs.

³⁹ Ez a hatvan napos határidő a római jogi megoldást követi, ám téves értelmezéseként jelenik meg a modern jogrendekben, ugyanis tartalmát tekintve nem azonos a római jogban alkalmazott határidővel. Az állat vételének esetén a megtekintéskor meglévő, vételárat drágító eszközökre vonatkozóan állapította meg a római jog a hatvan napos elévülési határidőt.

⁴⁰ Ptk. 308/A. §.

⁴¹ DELI GERGELY: i. m. 20. o.

⁴² BH 1988/40.

⁴³ A *Polgári Törvénykönyv magyarázata*, Complex Kiadó, 2004, 650. o.

⁴⁴ Ezen szabály szintén az Európai Unió jogharmonizációs kötelezettség révén került be a Ptk.-ba.

2. DELI GERGELY: Az időtényező a kellékszavatosság szabályozásában, in *Miskolci Jogi Szemle*, 2008/2. szám.
3. FÖLDI ANDRÁS –HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2009, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
4. FUGLINSZKY ÁDÁM: *A polgári jogi felelősség útjai vegyes jogrendszerben: Québec, Kanada*, 2010, ELTE Eötvös Kiadó Kft.
5. HAMZA GÁBOR: Az eladói kellékszavatosság fejlődése a római jogban, in *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Tomus*, 1990/32. szám.
6. JAKAB ÉVA: *Az árleszállítás mértéke a szavatossági perben*, Tanulmány.
7. JAKAB ÉVA: *Stipulationes aediliciae*.
8. LENKOVICS BARNABÁS: Szerződési szabadság - alkotmányos nézőpontból, in *Liber Amicorum. Studia Gy. Boytha Dedicata*, 2004, Budapest, ELTE Állam-és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.
9. REBMANN, KURT: *Münchener Kommentar Zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band III.*, 1993, München.
10. SIKLÓSI IVÁN: Kétkedések és válaszkísérletek. Megjegyzések a Gai. D. 21, 1, 28 interpretációtörténetéhez, különös tekintettel a legújabb irodalomra, in *Jogelméleti Szemle* 2004/4. szám.
11. TERCSÁK TAMÁS: A kijavítás jog vagy kötelezettség, in *Magyar Jog*, 1995/10. szám.